

lang een voorbeeld zal blijven voor zijn evenwichtige aandacht voor individu en massa, voor een synthetische visie en een gefundeerd detailonderzoek.

R. van Uytven

A. Uyttebrouck, *Le gouvernement du duché de Brabant au bas moyen age (1355-1430)* (Université Libre de Bruxelles. Faculté de Philosophie et Lettres LIX; 2 dln, Brussel: Editions de l'Université de Bruxelles, 1975, 973 blz.).

Onder de talrijke studies die de leerlingen van Prof. Bonenfant aan de Brabantse institutionele geschiedenis hebben gewijd, ontbrak nog steeds een monografie over de hertogelijke raad zelf. De Brusselse hoogleraar heeft de opvulling van deze lacune niet mogen beleven. Het voorliggend werk is echter veel meer dan dat geworden, daar de auteur om de rol en de betekenis van de hertogelijke raad te omschrijven een groots triptiek heeft opgehangen van alle centrale organen die in het hertogdom betrokken waren bij de uitoefening van de macht: de hertog zelf en de theoretische en historische fundering van het gezag dat hij in de onderscheiden gebieden die samen zijn territorium vormen, uitoefent; de vorstelijke omgeving met daarin de verschillende instanties die zich uit de 'curia' hebben geïndividualiseerd en waaronder de hertogelijke raad natuurlijk de ereplaats inneemt; de vertegenwoordigende lichamen van het land, de drie Staten, die de hertogelijke macht beperken of soms usurperen. Het uitdijen van het onderzoek buiten, het oorspronkelijk studieobject, de hertogelijke raad, heeft het werk een zekere onevenwichtigheid gegeven, meent de auteur, die zich verontschuldigt omdat hij op die zijgebieden niet altijd even diep en uitvoerig is kunnen ingaan en originele bevindingen kan voorleggen. In zijn besluit onderlijnt hij nogmaals dat zijn studie zou moeten worden voortgezet door een inventaris en studie van de Brabantse lenen en van de lokale machtsorganen zodat men het politieke landschap van Brabant nauwkeurig in kaart zou kunnen brengen. Ook zou, steeds volgens de auteur, de notie van baron of baanderheer nader moeten gespecificeerd worden en de werking van de Brabantse staten nog diepgaander worden bestudeerd. Onder de prioriteiten die de Brabantse historici zich na dit rijke boek nog moeten stellen blijven ons inziens ook een diepgaande studie van de Brabantse adel en zijn verhouding tot de burgerij, een onderwerp waarvoor dit boek als het ware het basismateriaal reeds voor een deel heeft samengebracht. Dit alles kan en mag men van deze monografie inderdaad niet verlangen, maar daarentegen hadden wij wel een meer expliciete behandeling verwacht van het probleem administratieve hoofdstad-vorstelijke residentie, van de verhouding hertogelijke raad - Raad van Kortenberg, van het taalgebruik in de raad en de administratie, en van de politieke of andere facties in de raad, aan het hof en in het land.

Het ingestelde bronnen- en literatuuronderzoek, waarin de voorstudies van de auteur een meer dan eervolle plaats innemen, is bijzonder uitvoerig en grondig. De afwezigheid van abdijarchieven, buiten deze bewaard op het rijksarchief, en van het stadsarchief van het weliswaar niet-Brabantse Mechelen, dat voor de voorgaande periode zo buitengewoon belangrijk is gebleken, valt echter op. De beschrijving van de Brabantse instellingen is niet vervallen in het opstellen van dorre en normatieve schema's van allerlei bestuursorganen; steeds speurt de auteur naar de evolutie van de concrete werkelijkheid en naar de mensen die de instellingen belichamen. De enorme massa 'mensenmateriaal' die werd verwerkt, heeft de auteur in zijn tweede deel in overzichtelijke lijsten en tabellen uitgesteld. De biografische nota's van 285 hertogelijke raadslieden zal een dankbare mijn

RECENSIES

zijn voor alle latere vorsers. Vele van deze dignitarissen en edelen waren tot nu toe niet veel meer dan een naam. De andere helft van het tweede boek is al even nuttig want het biedt voor het eerst een lijst van alle Brabantse staten- en stedenvergaderingen met hun onderwerp tussen 1355 en 1430.

Afgezien van de schat aan gegevens en inzichten die de auteur te bieden heeft over de hertogelijke raad en de centrale instellingen in Brabant en hun personeel, is zijn studie nog in tal van andere opzichten vernieuwend. Zij schetst onder meer de evolutie van het hertogelijke gezag en de stedelijke invloed in Brabant; zij verwijst naar een streven naar unificatie tussen Brabant en de ermee in persoonlijke unie verbonden gewesten als Luxemburg, maar vooral Holland-Henegouwen; zij nuanceert het traditionele beeld dat in de historiografie over Wenceslas gangbaar is en werpt nieuw licht op de Brabantse interne geschiedenis, speciaal onder Jan IV.

Slechts enkele kritische nota's of vraagtekens hebben wij bij het doorlezen in de rand aangestipt. Blz. 17 en 48-49 over de eigenheid van het markgraafschap Antwerpen binnen het hertogdom hadden nog kunnen verwijzen naar de argumentatie van de Antwerpse magistraat tegen de bevoegdheid binnen het markgraafschap van de Leuvense en Brusselse schepenenbank over hun schepenenbrieven en buitenpoorters. Blz. 21: het voeren van de titel van hertog van Brabant door Lodewijk van Male bewijst niet dat deze titel geen werkelijke territoriale inhoud heeft. Lodewijk was zeker daartoe gemachtigd als een erkenning van zijn aanspraken op de Brabantse erfenis. Hij was op dat punt nog meer gerechtigd dan de Engelse vorsten die de Franse koningstitel usurpeerden. Blz. 147: het optreden van de drossaard als plaatsvervanger van de hertog was een oude gewoonte, die door de stadsprivileges van 1290-1291 als een beveiliging van de rechtszekerheid van de steden was bekrachtigd. Niet alleen stoorde het optreden van de drossaard als gevolmachtigde tijdens de hertogelijke afwezigheid de Brabantse steden niet, maar zij zagen het als een wenselijke beveiliging! Blz. 187-214: de problemen rond het kanselierschap en het bewaren van de hertogelijke zegels in het midden der veertiende eeuw moeten misschien ook gezien worden in het licht van de Blijde Inkomst van 1356. Een artikel ervan schrijft immers voor dat het hertogelijk grootzegel zal worden bewaard onder het toezicht van Leuven en Brussel. Blz. 231: de rol van de erfmaarschalk is in de vijftiende eeuw misschien meer reëel dan de auteur schijnt aan te nemen. Volgens De Dynter voert de erfmaarschalk traditioneel de voorhoede van het leger aan en bij de tocht tegen Dordrecht schijnt hij de militaire leiding te hebben. De tabel van blz. 302 duidt aan dat twaalf raadsheren tegelijk tot de adel en tot de burgerij werden gerekend. Het ware nuttig geweest mee te delen welke deze twaalf personen waren zodat de lezer die op het eerste gezicht wat bevreemdende vaststelling voor zichzelf zou kunnen verantwoorden. De behandeling van het verdwijnen van de Raad van Kortenberg (525) verzwijgt volledig de stellingen daaromtrent van P. Gorissen.

Wat de auteur ook moge denken van zijn geesteskind, het is een gaaf en afgerond geheel, dat zich nooit opsluit in zijn onderwerp maar een essentiële bijdrage en een basisstudie zal blijken tot de Brabantse geschiedenis in zijn geheel en tot de institutionele geschiedenis der Nederlanden.

R. van Uytven

In een bewonderenswaardig korte tijd heeft Mej. Gottschalk het tweede deel van haar 'magnum opus' laten verschijnen. De opzet en indeling van het werk zijn nagenoeg hetzelfde gebleven als die van deel I, zoals deze kort werden aangegeven in mijn recensie in *BMGN*, LXXXVI, 416-417. Dat wil zeggen dat zij, streng chronologisch werkend, alle historische bronnen die overstromingen aan de zee kust en langs de rivieren vermelden, heeft verzameld en van kritisch commentaar heeft voorzien, vervolgens in kleiner lettertype een aantal auteurs die over die bewuste overstromingen geschreven hebben, de revue laat passeren en het geheel besluit met een 'summary and conclusion' in de Engelse taal. In deel I had de schrijfster nog alle latere auteurs van vóór 1800 en een groot aantal van na die datum opgenomen ook als ze elkaar simpelweg overschreven. Nu heeft ze slechts diegenen opgenomen die wat nieuws over het onderwerp hadden ontdekt, wat na het kritisch onderzoek van Mej. Gottschalk helaas doorgaans een nieuwe fout blijkt te zijn. Op die manier heeft zij wel plaatsruimte gewonnen, maar het zichzelf nauwelijks gemakkelijker gemaakt, want zij zal alle schrijvers toch hebben moeten doorlezen. Daar die, op grond van slordigheid, pure speculatie of verkeerd begrip van de teksten, een groot aantal apocriefe stormvloedden blijken te hebben ingevoerd, is haast ieder jaar opgenomen en is er werk genoeg geweest voor de schrijfster. Hoe hardnekkig een eenmaal ingevoerde dwaling kan zijn, blijkt zonneklaar. De zogenaamde stormvloed van 1470 dankt zijn bestaan aan Van Oudenhoven, die zich in zijn geschiedenis van Dordrecht in 1666 honderd jaar vergiste en de rampen van de Allerheiligenvloed van 1570 liet gebeuren in 1470. Daarna echter dook deze niet-bestaande vloed herhaaldelijk in de literatuur op, zelfs bij auteurs van naam als Beekman en Fockema Andreae. De schrijfster heeft ook aandacht besteed aan dijkvallen en vermeldingen van stuivend duinzand, die niets met stormvloedden te maken hebben, maar wel tot landverlies kunnen leiden. Hetzelfde geldt voor oorlogsinundaties, die vooral in de tweede helft van de zestiende eeuw voorkwamen en vaak blijvende gevolgen hadden, bijvoorbeeld in Zeeuws-Vlaanderen, waar zich in 1583 en de volgende jaren een catastrofe voltrok. Om Parma te hinderen, werden de dijken doorgestoken; het duurde tientallen jaren vóór die gedicht werden; in de tussentijd scheurden zich de grote stroomgeulen uit, die tot op heden littekens in het land vormen.

De waarde van dit dikke boek kan niet hoog genoeg worden aangeslagen. Mej. Gottschalk moet er vele jaren aan besteed hebben, omdat het aantal bronnen zoveel groter was dan bij de voorgaande periode. Daarbij heeft ze zich, evenals bij het eerste deel, één beperking veroorloofd, namelijk om af te zien van eigen archiefonderzoek in ongedrukte bronnen. Slechts in één geval is de verleiding haar kennelijk te machtig geworden en heeft zij de 'Schutmeestersrekening van de stad Utrecht' in het origineel geraadpleegd voor de ernstige rivieroverstromingen van 1496, maar dit alleen, omdat de vorige bewerker die kennelijk verkeerd geïnterpreteerd had. Voor het overige heeft zij zich tevreden gesteld met de gegevens, die een tiental steeds met name genoemde informanten haar verstrekt hebben uit diverse ongepubliceerde rekeningen en soortgelijk materiaal. Wie echter een onderwerp zoekt voor een scriptie of artikel over een waterstaatkundig onderwerp uit ongedrukt materiaal, die vindt in dit boek voldoende aanwijzingen en inspiratie. Rekeningen van steden aan rivieren gelegen vermelden de diverse uitgaven voor werkvolk en inspectiereizen, nodig in verband met rivieroverstromingen. Zelfs de bodelonen geven vaak aanwijzingen, als de bode omwegen heeft moeten maken in verband met door water afgesloten wegen.

Als naslagwerk zal het boek onschatbare diensten bewijzen, maar het is geen werk om in één adem uit te lezen. Het minste dat men van een recensent mag verwachten is echter dat hij het boek met de pen in de hand woord voor woord doorneemt en ik moet bekennen,